

İLETİŞİM AÇISINDAN MODERNİST BİR YAZAR: FRANZ KAFKA ve İMGELEM DÜNYASI

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Koncavar*

ÖZET

İletişimsel açıdan modern dönemin önemli yazarlarından Franz Kafka'nın "Değişim" adlı öyküsünü irdelediğimiz bu yazıdaki temel amacımız modernist bir yazarın ifadeleri ile modern insanın temel sorunsalları olan yalnızlık, yabancılaşma, ölüm ve aile gibi fenomenleri değerlendirmek olacaktır. Bu konuyu inceleme yöntemimiz Kafka'nın öykü ve romanlarından hareketle üslup ve temalarını analitik bir yolla ortaya koymak olacaktır. Değişim öyküsüne baktığımızda Kafka umutsuz biri değil bir görgü tanığıdır. Bir devrimci değil bir yol göstericidir. Kafka'nın bu yapıtı onun dünya karşısındaki tavrını dile getirir. Bu yapıt soluk bir kopya olarak da ütopyacı bir muhalefet olarak da görülemez.

Anahtar Kelimeler: *Yalnızlık, yabancılaşma, iletişimsizlik, modernite*

ABSTRACT

Main aim of this article is to examine the story "The Metamorphosis" of one of the important writer of the modern era "Franz Kafka", to evaluate from the communicative aspects to analyse the basic problematic of modern man as; loneliness, alienation, death and family. Our method will be to analyse his writing style and themes in an analytical way from his stories and novels. From his story "The Metamorphosis" we found him as an eye-witness of history and not one of those desperate people. He is not a revolutionary man but a guide. In this story he expresses his attitude across the world. His work cannot be evaluated as a pale copy or an utopian opposition.

Keywords: *Loneliness, alienation, miscommunication, modernity*

---

* Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Giriş: Kafka ve Değişim

Kafka, toplumun değişimini ve bireylerin kendilerine yabancılaşmalarını fark etmiş modernist bir yazar olarak, imge ve metaforlarla, modern dünyanın gerçekliğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Kafka'nın dünyası ile bizim dünyamız; Kafka'nın yaşadığı dünya ile yarattığı dünya iç içe geçmiştir. Boğucu insandan uzaklaşmış bir dünyadır bu, yabancılaşmanın dünyasıdır. Ama yabancılaşmanın tamamen farkında olmak ve ümidini asla kaybetmemek önemlidir. Çünkü bu sayede olağandışının ve mizahın bu dünyanın cephesinde meydana getirdiği çatlakların arasından bir ışık, hatta bir çıkış yolu görebiliriz. Yeter ki, yapıtı bir sistemin önceden kabul edilmiş cenderesine sokmaktan ve onda bir tezin romanlaştırılmış biçimini bulmaktan başka bir şey düşünmeyen yorum denemelerine kanmayalım. Ancak o zaman Kafka'nın dünyasındaki derin ve canlı birliği hissedebiliriz. (Garaudy 2007 : 7)

Kafka eserlerinin konuları itibariyle oluşan yargının aksine eserlerinde fantastik' ya da 'gerçeküstü' bir dünyayı kurgulamamıştır. Kafka, eserlerinde dünyayı kimsenin görmediği bir haliyle anlatmaktadır fakat bu onu fantastik ya da gerçeküstücü kılmaz. Kafka yaşadığı gerçekliğin ne üstünde ne de altındadır. O gerçekliğin kendisidir.

Sıklıkla 20.yy sanayi sonrası Batı toplumunun açmazlarını, burjuva yaşamının sahte aile ilişkilerini ve bürokrasinin çıldırtan işleyişini gözler önüne seren Kafka, kültürel anlamda 19.yy'de geleneksel anlamdaki edebi, sanatsal, sosyal organizasyon ve gündelik yaşamın geçerliğini yitirdiği fikriyle ortaya çıkan modernitenin çıkmazlarını fark etmiş ve eserlerinde işlemiştir.

Kafka'nın eserlerinde yarattığı Kafkaesk dünya, Platoncu bir idea'ya benzer doğru gerçekliği temsil eder; buna karşılık insanın fiziksel varlığı yanılısamalar perdesine vuran bir gölgeden başka bir şey değildir. Kafka insan yaşamında somut durumlar olarak kavranan şeyleri alegori olarak görmektedir. (Kundera 1989:120)

Kafka en çok bilinen eserlerinden biri olan 1912 yılında yazdığı "Değişim" öyküsünde de alegorik bir anlatım yoluna gitmiştir. "Devçileyin böcekte" kendi varlığının bir tablosunu alegori yoluyla çizmek isteyen Kafka, söz konusu tablonun kenar çizgilerini silip atmış, bunun için böceğin salt bir pazarlamacıyı anlatmadığı, aynı zamanda değişik kılıkta Gregor Samsa'nın kendisi olduğunu sürekli vurgulama yolunu seçmiştir. (Politzer 1962)

Değişim, Gregor'un birtakım kural ve direktiflere bağımlı bu kasvetli yaşamının bir dışı vurumu ve modernitenin sonuçlarının bir yansımasıdır.

Söz konusu dönüşümün nedenleri, Gregor'un yokluğunun farkına varılması için hepsi on dakikalık bir zaman dilimi ve çalar saatin durup dinlenmeyen tik takında ve vuruşlarında dile gelen soğuk düzen içerisinde aranabilir.

Kafka, Değişim'in temelini, öykünün yazılmasından daha beş yıl önce "Taşrada Düğün Hazırlıkları" adlı eserinde ele alıp işlemiştir. Bu eserde de görülebileceği gibi, Gregor'un değişimine bedensel, hatta ruhsal bir rahatsızlığın dışavurumu gözüyle bakması için, öykünün hiçbir yerinde Kafka'nın okuyucuyu yüreklendirdiği görülmez. (Politzer 1962) Değişimi harekete geçirici güçlerden biri olarak akla gelen öge ise "kaçış" düşüncesidir. Birtakım kural ve direktiflere bağımlı bu kasvetli yaşamın zor ve baskısından kurtulmak için, Gregor'un gece görülen 'tedirgin düşler' sırasında bir böceğe dönüştüğü düşünülebilir bu durumda dönüşüm, gerçekten bir kaçışı simgeleyen düş niteliği taşıyacaktır.

Ancak, Gregor'un dönüşümünün gerçek'ten bir kaçış sayılacağı düşüncesi, bu sahneyle geçerliğini yitirmektedir. Kafka yalnız, Gregor'un böcek olarak da kendi iç yarasından kaçamayacağını, görünüşünü değiştirebileceğini, ama iç yapısında böyle bir değişikliğin üstesinden gelemeyeceğini anlatmak isteseydi, öyküsünün ilgili sahneyle son bulması gerekirdi. Bu pazarlamacının ruhundaki kasnakların boşa dönüşlerini ileriki sahnelerde sergilemesi gereksiz olur, öykünün mesajı için olumsuz nitelik taşırdı. Kafka, toplumsal sınırlanmışlığı içinde insanın kendisine bir çıkış yolu bulamayacağını anlatmak üzere, pazarlamacılık işinin elinden alınmaması için yakaran bir böceğin manzarasından daha uygun bir simge bulamazdı. (Politzer 1962)

'Gregor Samsa bir sabah bunaltıcı düşlerden uyandığında, kendini yatağında devcileğin bir böceğe dönüşmüş olarak buldu'... Değişim'in bu ilk cümlesi, tüm olağan dışılığına, şaşkınlığına, ürkütücülüğüne karşın, giderek daha da ürkütücü bir olağanlığa bürünecek bir öykünün habercisidir. Gregor bilinci ve istemi dışında gerçekleşen bu dönüşümü bir türlü kabullenemez. Ailesi ve patronu ise, kısa süren bir şaşkınlıktan sonra onun artık bir böcek olduğunu kabullenirler. Bunun yanı sıra böcek olarak alışa geldiği şeylerden koparak yeni bir konuma giren Gregor da o güne kadar sürdürdüğü yaşamda, çevresindekilere de farklı bir gözle bakacaktır.

Değişim romanındaki her simge yaşamımızda var olan bir olguyu karşılar. Baba otoritesi aile kurumunun eziciliğini vurgularken, çalar saat ve müdürün eve gelmesi ise kapitalist sistem içinde işlik ve işlikte geçen zamanın insan üzerindeki baskısını vurgulamaktadır. Gregor kapitalist sistem içinde fertlerin karşı karşıya geldiği yabancılaşmanın eşsiz bir

örneğidir. Böcekleşiren, var olan sistemin tüm kurumlarıyla kapitalist düzenin kendisidir.

Gregor Samsa ayrıca, kendi kimliğini korumak için mücadele etmek zorunda kalan bir Kafka figürüdür. Başlangıçta Gregor'un o mekânı yani odası, üç yanı aile fertleriyle çevrili herkese açık bir kabin gibidir ve kapı sayesinde hepsi onun odasına girme ve yararlanma hakkına sahiptir. Gregor'un tek kişisel seti yazarın 'bir pencereden dışarı bakmanın sürekli ona verdiği özgürlük hissi' diye andığı penceresidir. Bununla birlikte bu başkalaşımın ardından, Gregor'un penceresi, onun alışılmış besini olmakla birlikte, eski öneminden bir şeyler yitirir. Daha sonraları pencereden sadece sis görülür. Işık, dışarı, eski aktiviteler ve amaçların tümü, onun kendini tamamen iç dünyasına kapanmasıyla giderek yok olur. Birkaç yorum, değişimde Gregor'un bir böceğe dönüşmesinin Kafka tarafından belki de pozitif bir başkalaşım olarak görüldüğünü öne sürer. (Notos Öykü 2008 : 27)

Gregor'un dönüşümüne yol açan gücün temel yasası, bu gücün kapalı bir kutu oluşturmasıdır. Her türlü betimleme amacından el çekildiği zamandır ki, bu gücü betimleme olanağı ele geçirilir. Samsa ailesinin evinde beklenmedik biçimde kendini açığa vuran boşluk, söz konusu gücün simgesidir. (Politzer 1962)

Kafka'nın eserlerinde karakterlerin başına gelen olaylar, söz konusu karakterin belirgin bir karakter niteliğinden ya da yaşadığı belirli bir durumdan ileri gelmez. O insanlarla okuyucuların arasında belirgin bir fark yoktur. Kahramanlar, herkes gibi, gündelik yaşamda karşımıza çıkabilecek kimselerdir. Örneğin, Değişim için neden Gregor Samsa seçilmiştir de kendilerine pek benzediği kiracı üç baydan biri seçilmemiştir? Bu soru öyküde yanıtı bırakılır. Ama yine de söz konusu keyfilikte bir genel geçerlilik çekirdeği saklıdır. Özellikle Gregor sıradan bir insan sayılacağı öbür sıradan insanlara kendilerinden ayırt edilmeyecek gibi benzediği için, başına gelen akıl almaz olay da, öyküsünün okuyucuları arasındaki her sıradan insanın başına gelebilir. Kafka'nın anlatıdaki ustalığı, olağanüstü bir olayı, ortak bir zemin üzerinde sergilemesiyle açığa vurur kendini. Adorno'nun söylediği gibi, "Bu dünyanın insanı irkiltten yanı korkunçluğu değil olağan görünüşüdür".

Kafkaesk Dünya

Kafka'nın metinleri kendi yazınsal parıltıları içinde kalmaktadır. Bilinen yazın eğilimlerinin hiçbirine (gerçeküstüçülüğe, varoluşçuluğa, o günlere kadar örnekleri görülmüş fantastik yazılara, sembolizme, alegorilere

dayanan yazına, metaforik metinlere) doğrudan doğruya bağlanamaz. (Notos Öykü 2008 : 18)

Kafka, birçok yorumun aksine, yapıtlarında fantastik diye nitelendirilmesi gereken bir dünyayı kurgulamamıştır. O, olan dünyayı olabildiğince nasıl ise öyle ortaya koymaya çalışmıştır. Kafka'yla aynı dönemi paylaşan kimileri yazdıklarını okuduklarında, bunlara her zaman 'hezeyan' sözcüğünü kullanmasalar bile en azından fantastik, gerçek üstücü gibi yakıştırmalarda bulunmuşlardır. Gelgelelim bütün o 'fantastik' denilen, 'hezeyan' diye anamlandırılan 'kurmacalar' Kafka'nın ölümünden en geç 20-30 yıl sonra insanlığın karşısına gerçek dünyanın ta kendisi olarak çıkmıştır. (Notos Öykü 2008 : 40)

Kafka da en olmayacak, en garip durumlar bile, öyle canlı bir ayrıntı zenginliği ile verilir ki bunlar gerçekmiş gibi görünür. Bu gerçekçilik olmasa idi Kafka'nın yansıttığı insan yaşayışının hortlaksı niteliği bir karabasan olmaktan çıkar bir vaaza dönüşebilirdi. Gerçekçi ayrıntı bir anlamsızlık duygusu iletmenin ön koşuludur. (Lukacs 1985 : 55)

Yapıtlarında sık sık bürokrasiyi insanın yalnızlığını, güçsüzlüğünü ve boyun eğmişliğinin konu alan Kafka'nın özgürlüğün ya da iç sıkıntısının artışı, ruh bilimsel çözümlerle değil, gerçeği beklenmedik bir açıklamayla aydınlatarak, somut nesnelere ve gündelik ilişkileri fizik ötesi bir kuşkunun göstergesi biçiminde ele alarak anlatır. Varoluş ise Kafka için daha başından kaybedilmiş bir mücadeledir.

Kafka'nın hayaletleri gündelik burjuva hayatının hayaletleridir. İnsanların birer nesneye indirgendiği sömürgeci kapitalizm dünyasının (daha sonra doğuracağı faşizmin haberciliğini edercesine) yarattığı - aslında öznel bir yaşantı olan- bu korku, nesnel bir varlığa dönüşür. Kafka'nın sanat yöntemi diğer yenilikçi yazarlardan ayrılrsa bile dünyayı gözetme ilkesi aynıdır. Dünya aşkın hiçliğin bir alegorisidir. (Lukacs 1985 : 60)

Kafka'ya göre sanat, sadece kendisi için tutulacak bir yol değildir. Sanat kendisinden daha yüksek bir gerçekliğe ve gerçeğe hizmet eder. Ve ancak asıl varlığa, hakikate katıldığı ve insan toplumuna bir mesaj getirdiği ölçüde bir anlam taşır. (Wagenbach 1997:55)

Kafka devcileyin böceğin tablosunu öylesine birkezliliğine ve yerinden oynatılmaz biçimde ampirik (deneysel) gerçeğin üzerine geçirmiştir ki, söz konusu gerçek böyle bir böceğin ortada belirmesiyle bütün zamanlar için geçerli bir dönüşüme uğramıştır. Üzerinde devinip durduğumuz dünya, Gregor Samsa'nın dönüşümünden beri başkalaşmıştır. (Politzer 1962)

Kafka'nın eserlerinde ortaya koyduğu dünya algılayışı ve yansıtılışı, "Kafkaesk" tabiriyle anılır. Kafkaesk, ne özel alanla ne de kamusal alanla

sınırlıdır: Her ikisini de kapsar. Kamusal alan özel olanın aynasıdır, özel alan da kamusal alanı yansıtır. Kafkaesk dünyada, Kafka'nın kendisini dünyadan ayıran bir 'cam duvar' dan söz etmesi yerindedir. İçte bir dünya kurulmakta, dış dünyaya ise bir malzeme yığını olarak bakılmaktadır. (Wagenbach 1997:43)

Milan Kundera, "Kafkaesk" in toplumbilimsel ya da siyaset bilimsel bir kavram olmadığını öne sürmektedir. O'na göre, Kafka'nın romanları, sanayi toplumunun, sömürünün, yabancılaşmanın, burjuva ahlakının kısacası kapitalizmin bir eleştirisi olarak açıklanmaya çalışılmakla beraber, Kafka'nın evreninde kapitalizmi oluşturan hemen hemen hiçbir şey yoktur; ne para ve gücü, ne ticaret, ne mülk ve mülk sahipleri ne de sınıf mücadelesi. (Kundera 1989:125)

Fakat Kundera'nın bu görüşü, üretim ilişkileri çalışan içerisindeki konumu ve değeri ile ortaya konan Gregor örneğiyle çelişmektedir. Gregor'un çalıştığı firma kapitalist sistem ve sistemin çarklarının dönmesi, Chaplin'in Modern Zamanlar filmindeki çarkları anımsatmaktadır. Saatin durup dinlenmeyen tik takı, aynı zamanda Gregor'un kapılandığı ticarî firmanın çarkını göz önüne serer. (Politzer 1962)

Ayrıca Kafka'nın babası ile olan ilişkileri düşünüldüğünde aile kurumunun özellikle de kapitalist sistem içindeki ailenin oynadığı rol hiç şüphesiz ortaya konmuştur. Gregor'un ailesini geçindirmek için düştüğü geçim derdi onun bir böceğe dönüştükten sonra bile ilk aklına gelen şeylerden biridir. Değişim öyküsünün kahramanı Gregor'un, eser boyunca karşı çıktığı görülen üç öge vardır: baba otoritesinin baskısı, duygusal yaşamın yok olması ve ekonomik sömürü.

Kundera, bunun yanında, Kafka'nın romanlarında ne parti, ne ideoloji ve kavramları ne de siyaset, polis ve ordu olduğunu söyler. O'na göre, "Kafkaesk" totalitarizmin tanımını yanıtlayan bir kavram değildir. Daha ziyade, Kafkaesk, insanın ve onun dünyasının temel bir olabilirliğini, tarihsel olarak belirlenmeyen ve insana nerdeyse her zaman eşlik eden bir olabilirliği temsil eder. Çağdaş tarihte Kafkaesk olanı toplumun daha geniş boyutlarında yaratan eğilimler vardır: İktidarın kendini tanımlama isteğini arttırarak sürekli merkezileşmesi; toplumsal etkinliğin bürokratlaştırılması ve böylece bütün kurumların çıkış yerine bir türlü varılmayan labirentlere dönüştürülmesi ve bütün bunların sonunda bireyin giderek kişisizleştirilmesi. Bu eğilimleri yoğun bir biçimde bağrında taşıyan totaliter devletler Kafka'nın romanlarıyla gerçek yaşam arasındaki yakın ilişkiyi belirginleştirmişlerdir. (Kundera 1989:126)

Değişim eserinde de totalitarizm ya da tekelci kapitalizmden ziyade kapitalizmin emperyalistleşmesine uzanan, çarkların dönüşlerinin hızlandığı dönem ortaya konmuştur. Nitekim Gregor'un ailesi de patrondan borç para almıştır; batıda bugün çoktan tarihe karışmış bir dönemdir bu; Kafka'nın değişimi yazdığı yıllarda hızla tekelci aşamasına doğru evrilen, küçük işletmeleri, firmaları yutan kapitalizmi ön biçimlerinden temsili bir örnektir bu firma. Değişim öyküsü bir dönemin kapanıp yeni bir dönemin başladığı zaman dilimiyle ilgilidir ve bu sınır durum küçümsemeyecek bir etki gücüyle donatır onu. Kapanan dönem kişilere bol özgürlük tanıyan liberal ekonomi dönemi, başlayan dönem ise örgütlenmiş tekdüze kapitalizm dönemidir. (Politzer 1962)

Kafka eserlerinde, açık bir şekilde siyaset eleştirisinde bulunmasa da, toplumsal kurumlara yönelik eleştirileri, bütün çıplaklığıyla alegorik eserlerinde görülebilir. Yine Kundera'ya göre, Kafka'ya göre kurum, kendi yasalarına uyan bir mekanizmadır. Bu yasaları kimin ne zaman koyduğunu kimse bilmez. İnsan çıkarlarıyla bir ilişkileri bulunmadığından anlaşılmalari da olanaksızdır. Oysa Kafka'dan önceki romancılar çoğunlukla kurumları, farklı kişisel ve kamusal çıkarlar arasındaki çatışmaların baş gösterdiği alanlar olarak gözler önüne sermişlerdir.(Kundera 1989:119)

Bürokrasi kurumu Kafka'nın korkulu düşüdür. Onun yapıtlarında büyük bir bürokrasi aygıtı varlığını yok eder. "Kafka'nın eserlerinin asıl konusu çağdaş anamalcı dünyanın kötülüğü ve insanın bunun karşısındaki güçsüzlüğüdür" der Lukacs. (Lukacs 1985 : 66)

Kafka, Yalnızlık ve Yabancılaşma

Kafka'nın romanlarının, yazarın en kişisel ve özel çatışmalarının izdüşümlerimi, yoksa nesnel bir (toplumsal aygıtın) betimlemeleri mi olduğu sık sık tartışılan bir konudur. Fakat bu sorulara cevap getirebilecek, Kafka'nın yaşamına dair belgeler, söz konusu dönemin politik keşmekeşi arasında yitirilmiştir.

Kafka'nın yaşamı bu güne kadar çok fazla bilinmemiştir. Buna neden ise; bu yaşamın göze çarpmaz biçimde yaşamasından değil, özellikle 1933 ve 1945 yılları arasındaki siyasal olaylardan kaynaklanmaktadır. Olaylar hedef olarak önce yazarın yapıtlarını almıştır: 1930'ların başında Gestapo, Kafka'nın ölümünden bir yıl önce tanıştığı bir kadın dostunun evinde arama yapmış ve yazarın birçok manüskrisine el koymuştur. 1935'lerde yayınlanmaya başlanan Kafka toplu yapıtları, önce engellenmek istenmiş sonra da yasaklanmıştır. Çekoslovakya'ya Nazilerin girmesi ise çok daha kötü sonuçlara yol açmıştır. Kafka'nın üç kız kardeşi de toplama

kamplarında öldürülmüştür. Sanatçının pek çok akraba ve dostları da aynı yazgıyı paylaşmıştır. Arşivler yok edilmiş, Kafka'nın kitaplığıyla birçok mektubu kaybolmuş, yazarın yaşamının tanıkları öldürülmüştür.(Wagenbach 1997:11)

Kafka'nın kişiliğinin ve eserlerinin yorumlanışına dair çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. İlahiyatçılar Kafka'nın İsrail'in son peygamberi olduğunu söylerken, bazıları onda bağışlanmayı dileyen bir ruhun çalkantılarını keşfetmiştir. Diğer bir tarafta Marksizm'le temellenen yorumlar vardır. Bunların bir kısmı Kafka'yı koyu bir karamsarlığa gömülmüş dekadan bir küçük burjuva, bir bölümü ise; başkaldırının, hatta sosyalizmin temsilcisi sayar. Varoluşçuluk ise Kafka'ya Sisyphos rolünü ya da Heidegger'vari bir iç daralmasını uygun görmüştür. "Baba'ya Mektuplar"ı referans alan psikanalizciler ise Kafka'da Oedipus'u aramışlardır. (Garaudy 2007 : 8)

1883 yılında Prag'da dünyaya gelen Kafka, taşralı Çek proletaryasından zengin bir tüccar konumuna yükselmiş bir baba ile zengin ve aydın bir Alman Yahudi'si annenin çocuğudur. Ailenin en büyük çocuğu olan Kafka iki erkek kardeşini küçük yaşta kaybetti. Diğer üç kız kardeşi ise Nazi Almanyası döneminde Yahudi kamplarında hayatlarını kaybettiler.

İçe dönük ve huzursuz bir kişiliğe sahip olduğu söylenen Kafka'nın söz konusu ruh hali bu geçmişte aranabileceği gibi, ekonomi-politik sürecin durumu ya da kentsel faktörlerin de bu türden tezahürlere yol açmış olduğu öne sürülebilir.

Kafka'nın yalnızlaşmasına, Prag gibi dört bir yana bağlantı olanaklarını içeren bir çevrede o bilmecemsi içe kapanışına öncelikle yol açan neden, ailede gördüğü yarar amacına yönelik, soyut eğitim olmuştur. (Wagenbach 1997:32) Prag Kafka için, hem sevip hem nefret ettiği boyuna terk etmeyi düşündüğü ama kendisine sınıksız sarılan ve gitmesine izin vermeyen, içindeki dünyayı ve aynı zamanda modern yabancılaşmanın bazı özellikleri olan bir kentti.

Kafka'nın Prag'da hissettiği yabancılık ve yalnızlığın nedenlerinden biri de, kimliğiyle onu kuşatan egemen kültürler arasındaki çelişkilere. Kafka Prag'da yaşayan bir Yahudi'dir, fakat ne Çekçe'si güçlüdür ne de doğru dürüst İbranice konuşabilir. Almanca Kafka'nın tek yurdudur ama ruhsal/tinsel açıdan asıl yurdumdur ?. (Notos Öykü 2008 : 31) Bu soru temel aidiyet sorununu ortaya serer.

Bu anlamda, Kafka'da yabancılaşmanın, yalnızlık arayışının, derin umutsuzluğund izdüşümlerini yalnızca duygusal ilişkileriyle yapıtlarında değil bir ölçüde yaşadığı kent olan Prag'da bulmak mümkündür. Buna karşın Kafka'nın yapıtlarında Prag'ın doğrudan değil, yazarın dünyasının bir

alegorisi olarak dolaylı bir biçimde yer aldığını söyleyebiliriz.(Notos Öykü 2008 : 35)

Belki lanetli bir kentti Prag, “simyacıların, büyücülerin, karanlık bakışlı cellatların” kentiydi. Hatta bu yüzden başlarda bırakıp gitmek istemişti doğup büyüdüğü, ilk aşklarını yaşadığı, köprüleriyle kemerli geçitlerini, dar sokakları ile kasvetli avlularını, dumanlı kahvelerini, genelevlerini ezbere bildiği bu kent.(Notos Öykü 2008 : 36) Fakat Prag, Kafka için varoluşunu özdeşleştirdiği bir kent olmuştur. Bu nedenle, Prag’la birlikte anılması gereken yazarların başında Kafka gelir. Yaşamının son altı ayını geçirdiği Berlin’i saymazsak kısa ömrünün nerede ise tümünü tükettiği Prag, duvarın yıkılmasından sonra birçok değişikliğe sahne olmuş olsa da Kafka’nın bıraktığı izler tümüyle silinememiştir.

Kafka’nın durumunu en güzel “Sık Çalılık” adlı öykünün kahramanının şu sözler yansıtmaktadır:

“Geçit vermez bir çalılığın içine düşmüşüm... Düşüncelere dalmış sakın sakın dolaşıyordum ki bir de ne göreyim! Sanki çalılık çevremde büyüüp boy attı. Çıkabilirsen çık, yolumu bulamıyorum. “Evlât” dedi bekçi “Olacak şey mi bu! Hem girmemen gereken yasak bir yola, bu berbat çalılığa girmişsin, hem de şikâyet ediyorsun... Ayrıca bakir bir ormanda değilsin ki! Halka açık bir park burası, seni çıkarırız oradan, biraz sabırlı ol. ! Yolu açmak için birkaç işçi bulayım ben; ama dur önce müdür beyden izin alayım.”. (Garaudy 2007 : 9)

Bu gri tonların hâkim olduğu gözlenen ruh halleri betimlerine karşın, Kafka, yaşamın karanlık yanına düşkün biri değildir. Gündelik yaşamında kürek çeken, yüzen, ata binen, spora meraklı olan Kafka, yaşama bağlılıklarıyla hayranlığını kazanan “Bu dünyanın gerçek yurttaşlarına” günlüklerinde şu mesajı gönderecektir: “Asla ümitsizliğe kapılmamalı. İnsan zaman zaman gücünün tükendiğini hisseder. Ama çok geçmez, taze bir güçle yeniden işe koyulur. Yaşam böyle bir şeydir işte”. (Wagenbach 1997:31)

Dilin kendisi Kafka’nın nesnelere karşısındaki yabancılığına katkıda bulunan nedenler arasındadır. Kuru ve cansız Prag Almancası, genellikle konuşulan dilin ya da ağzın nesnelere dolaysız aşinalığı sağlama gücünden yoksundu. Kafka’nın dili her zaman belli ölçüde bir yabancılığı kendisinde barındırmaktaydı. Ayrıca, kullanılan her sözcükle arada bir uzaklık kendiliğinden oluşup çıkıyordu. Kafka’nın yapıtlarında hemen her sayfada sözcüklerin kesin olarak gerçek anlamlarında kullanılması sonucu imajların peş peşe sıralandığı çağrışım dizeleriyle karşılaşılır. Dilsel öğelerin gerçek

anlamlarıyla kullanılması, çağrışımların atasözlerine benzerliği, Kafka düzyazısının imaj zenginliğini oluşturur. Kafka'nın düzyazısındaki bu netameli özellik yeterince bilinmektedir: Yoruma davetiye çıkarmak. (Wagenbach 1997:74)

Kafka'ya göre yazmak ise iç dünyanın belirsizliklerinden kurtulmanın tek yoludur. Onun amacı sanatsal bir yaratım, bir mit ortaya koymaktır. Yeryüzündeki nesnelere görme çabasının katlanılmazlığından kaçan Kafka, onların betimlenmesine sığınır. Öte yandan nesnelere arasındaki uzaklığı, istemsel yoldan kurulmuş yeni ilişkilerle hiç değilse biraz kısaltılmaya çalışır. Ne var ki Kafka'nın yabancı nesnelere yetersiz bir paylaşımı ele veren bu serinkanlı bakışı her şeye karşın "hayret" duygusunu bir kenara bırakmaz. Walter Benjamin Kafka'nın gençlik yıllarına ilişkin malzemeyi tanımaksızın, daha 1934 yılında söz konusu tutumu şu sözlerle niteler: 'Gestus'u betimlemede yorulmak bilmez Kafka. Ama ilgili davranışında hep hayret vardır; insanların tavırlarını geçmişten aktarılagelmış desteklerinden soyutlar, sonra da bu tavırları sonu gelmeyen düşünmelere konu yapar.'

"Çam ormanlarını seviyor, hep bu ormanların içinde geçiyordum... Suskun, başımı kaldırıp yıldızlara bakmayı seviyordum, dolayısıyla yıldızlar benim için gökyüzünde her zaman ki gibi yavaş yavaş yüz göstermeye başladı... İzlediğim yolun oldukça karşısına -arada bizi birbirimizden ayıran bir ırmak da vardı belki- kocaman, yüce bir dağ oturttum... Ne kadar alışılmış olursa olsun manzara beni öylesine sevindirdi ki, bu uzak çalılırların dallarında küçük bir kuş olan ben, hanidir dağın arkasında bekleyen, belki gecikmeden dolayı ateş püsküren ayı doğdurmaya unuttum." (Wagenbach 1997:58)

Yaşantıların mitler aracılığıyla yansıtılmasından daha fantastik bir şey herhalde düşünülemez. Kafka büyük yapıtlarında kendi ruhsal yaşamını aktarmaktan özenle kaçınır: İzlenimlerini besleyen eşyayı, arzularına set çeken engelleri açıklamakla yetinir. Ve bütün bunlar bir saptama, bir tutanak havası içinde, soğuk bir titizlikle ortaya koyar. Saçmanın bu kadar nesnel, kuru bir şekilde tasviri ise insanı tedirgin etmektedir.

Bütün büyük mit ustaları gibi Kafka da dünyayı imgeler ve simgelerle algılar ve yaratır. Nesnelere arasındaki bağları hissederek ve hissettirir; tecrübe, hayal, kurmaca, hatta büyüü tek bir bütünde birleştirir ve duyguları üst üste getirip iyice yoğunlaştırarak gündelik yaşamın profilini, gizli kalmış rüyaları, felsefi ya da dini fikirleri ortaya çıkarır.

Kafka'nın yaşadığı dünya yabancılaşmanın, ikiye bölünmüş insanın dünyasıdır. Bu dünya aynı zamanda sözünü ettiğimiz ikiye bölünmenin

bilincinden yoksun, kendini uykuya bırakmaya hazır bir dünyadır. Kafka'nın iç dünyası ise hem bu yabancılaşma dünyasına ait olduğunun, ona bulanmış bulunduğu bilincindedir, hem de uyuyanları uyandırma isteğiyle doludur.

Kafka'nın dünya görüşü sınıfsal koşullarıyla, bu sınıfın sürekli çelişkiler ve tedirginlikler arasında gidip gelen ufkuyla sınırlıdır. Bu durum Kafka açısından yabancılaşmanın nedenlerine inerek mücadele etmesine olanak tanımaz. Bundan dolayı; Kafka'nın yabancılaşmayla olacak mücadelesi olsa olsa "bir görüntüyü kovmak için uykumuzda elimizi sallamamıza" benzer. Garaudy'e göre, Kafka, biri değil bir görgü tanığıdır; bir devrimci değil bir yol göstericidir. Kafka'nın yapıtı onun dünya karşısındaki tavrını dile getirir. Bu yapıt soluk bir kopya olarak da ütopyacı bir muhalefet olarak da görülemez. Ne dünyayı yorumlamak ne de onu değiştirmek gibi bir niyeti vardır. Yalnızca bu dünyanın yetersizliğine ve aşılması gerektiğine parmak basmaktadır. (Garaudy 2007 : 11) Kafka'nın hem tanığı hem kurbanı hem de yargıcı olduğu toplumsal gerçeklik, ilkel insanların büyü ve mitsel toplumları kadar olağanüstüdür. Günümüzde yabancılaşma artık insanın doğa güçleri karşısındaki zayıflığından değil, yabancı ve düşman bir çehreye bürünen toplumsal güçler karşısındaki çaresizliğinden kaynaklanmaktadır. Her an bir kıyamet kopabilir ve yarattığı her şeyle, düşleri ve değerleriyle birlikte yok edebilir. Yabancılaşma dünyasında günlük yaşamı, yani başımızdaki bu endişe ve felaket havasından ayıramayız. Kafka'nın doğrudan hissedilebilir, algılanabilir hale getirdiği de budur zaten; bu gerçeğin bir yoruma ihtiyacı yoktur. Kafka bu gerçeği olduğu gibi aktarmakla, yani hem kusursuz çalışan mekanizmasını hem de sürekli içinde barındırdığı tehditleri, baskı ve sıkıştırmayı, insanların yüreğinde ve kafasında yarattığı korkuyu, alaycılığı ve isyanı ortaya koymakla, sadece bunları tasvir etmekle bile, başka bir dünyanın gerekliliğine işaret etmiş olur.

Yabancılaşma dünyasını, "ben"i dışlayan dünyayı; hem mekanizmalarındaki cerrahi keskinliği hem de güvensiz ve gizli yanlarını açığa vurarak, ödünsüz bir şiirle dile getiren Kafka, günlük yaşamın dekoru içinde, varlığı sorgulayan bir trajedi sahneye koyar. İnsanilikten uzaklaşmış bir dünyayı, hem böylesine soğukkanlı bir nesnellikle aktarmak, hem de sorunlarımıza bir yanıt bulmak mümkün değildir; zaten ortada böyle bir iddia da yoktur, fakat bu tavır bizi sorunları dile getirmeye zorlayacaktır. Dünyanın dıştan bakıldığında güven uyandıran sahte düzeninin yerine; huzursuz ve gülünç gerçek yüzünü koyacak; yüce ve değişmez olduğunu öne süren köhne yapının parçalanıp dağılmasına yol açacaktır. Bizi bu

dünyanın kendi içine kapanmadığını hissetmeye yöneltecek ve nasıl yabancılaştığımızın farkına varmamızı sağlayacaktır.

Söz konusu yabancılaşma ve köhneleşme içerisinde bireyin kendi içine kapanarak, kendini koruyup korumayacağı sorunu ise, yazarın Yuva adlı öyküsünde işlenmiş ve yanıtlanmıştır:

“Yeraltı hayvanı her şeyiyle içine kapandığı yuvasına çekilmiştir Yeni yuvasında öncelikle eşyanın ağırlığından ve baskısından uzak durmanın verdiği tembellik içindeki huzuru bulur. ‘Yerimi değiştirdim, dünyadan elimi ayağımı çektim. Yuvama yerleşmiş bulunuyorum ve bunun etkisini şimdiden hissedebiliyorum’. Yeraltı hayvanı büyük bir hevesle iç dünyanın hayallerine dalar. Gerçeklere boş verir. İnsan kendi evini düzene sokmaya çalışırken bir de bakar ki kendi kurduğu sistemden; yaşamın kendi düşüncesinde açtığı gedikleri kapatmak için kullandığı akıl yürütmelerden ayırt edilemez olmuş. Bu durumda tam bir yabancılaşmanın içinde bulur kendini. Ve o zaman anlayacaktır ki ‘kendi’ dünyasına kapanamaz.”. (Wagenbach 1997:40)

Kafka’da inanç ise umuttur; insanın yaşamındaki yabancılaşmayı -her ne kadar bu aşamanın onu nereye götüreceğini tam olarak göremiyorsa da- aşabileceğine duyulan güvendir. Yabancılaşmanın sınırlarının ötesine geçen, gerçekten insani bir yaşam, bir varoluş mümkündür. Kafka’nın bütün yapıtı buna yönelmiştir: “İnanmak içimizdeki yıkılmaz olanı serbest bırakmak, daha doğrusu özgürleşmek, daha da doğrusu yıkılmaz olmak hatta daha da iyisi olmaktır”. (Wagenbach 1997:49)

Değişim’de ve Kafka’nın Yaşamında Aile

Kafka’nın eserlerinde ve özellikle üzerinde durduğumuz “Değişim” öyküsünde aile kurumunun yorumlanması da ele alınması gereken bir konudur. Değişim romanında Gregor Samsa’nın böceğe dönüşmesi dışında her şey gerçektir. Kız kardeş, anne, baba, müdürün eve gelmesi, kiracı baylar ve hizmetçi. Gregor her geçen gün evdekiler tarafından daha fazla dışlanmaktadır. Çünkü böceğe dönüşerek farklılaşmıştır. Aile bireylerinin gitgide ilgisiz kalmaları ve Gregor’u kendi kaderine terk ederek ölmesini sabırsızlıkla beklemeleri öykünün trajedisini arttırır. Gregor’un devcileyin bir böceğe dönüşmesinin asıl nedeni, aynı bir böcek gibi altında ezildiği ailesi ve ilişkisizlikleridir. Dava ve Değişim’de ise yine ezici güçte babalar çıkar karşımıza. Biri oğlunu boğularak ölmeye terk eder diğeri ise artık

böcek şekline bürünmüş olan oğlunu elma yağmuruna tutup ölümcül bir yara almasına sebep olur.

Kız kardeşi başta Gregor'a yardımcı olmak için çaba gösterirken ondan ilk vazgeçen de o olmuştur. Anne babasına bu böceğin Gregor olamayacağını eğer o olsaydı onlara rahatsızlık vermeden çekip gideceğini söyler. Gregor'un odasına eski, işe yaramayan öteberiyi koymak da onun fikridir. Baba ise Gregor'a onlara bu huzursuzluğu yaşattığı için son derece öfkelidir, Gregor'u elma yağmuruna tutması –ki aldığı yaralar Gregor'un ölmesine neden olacaktır- irkilticidir.

Kafka'nın Gregor Samsa'ya böylesi gaddar ve sert mizaçlı bir baba yakıştırmaması onun kendi babasıyla olan ilişkilerini de yansıtır. Kafka da babasının ona 'değersiz bir evlat' gözüyle baktığı ve onu bu dünyadan dışladığı hissine kapılarak, zamanla asıl yurdu haline gelen iç dünyasına sığınmıştır. Bir yanda onu düşüncesiz ve acımasız bir mekanizmanın hizmetinde bir araca dönüştüren gündüz çalışması; öte yanda ise uykusundan çalarak çılgınca bir çaba ile sürdürdüğü, konusunu gündüz kâbuslarından alan gece çalışması vardı.

Annesi ise son derece inisiyatifsiz, her durumda bayılmaya hazır, oğluna göstereceği şefkate geç kalmış bir kadındır. Evin hizmetçisi ise, Gregor'a böcek muamelesi yapar ve onu süpürgesi ile odasına tıkmaya çalışır. Evdeki kiracı üç bay da Böcek Gregor'u görünce evi terk etmekle aileyi tehdit ederler.

Gregor'un ailesi onun asalaklarıdır; onu sömürür içten içe kemirirler. Onun "böcek olmak için kaşınmasına" neden olan bu insanlardır. Gregor'un ilk bakışta sert ve sağlam görünen ama sonuçta hasta insan bedeni kadar dayanıksız olduğu ortaya çıkan böcekkabuğunu yapan ihanet, eziyet ve iğrençlikten korunma yolundaki dokunaklı arzusudur. Bu üç asalaktan hangisinin en acımasız olduğu, annesinin mi babasının mı kız kardeşinin mi Gregor'a en sert darbeyi indireceği de öyküde önemli bir unsurdur. Önce babası olduğu sanılabilir. Ama en kötüler o değildir; en kötüler Gregor'un en çok sevdiği ama öykünün ortasındaki mobilya sahnesinden başlayarak Gregor'a ihanet eden kız kardeşidir.(Nobokov 1088:132)

Yaşanan değişim sadece Gregor'un değişimi değildir. Öykünün ismi, Gregor'un kendisinden çok kız kardeşine uygundur. Grete'nin değişimi, epik olayın temel yapısını oluşturur. Gregor'un değişimi ise öykünün daha ilk cümlesinde gerçekleşmiş durumdadır ve öykünün ön koşuludur. Ne var ki, Grete öykünün akışında, giderek ön plana çıkar.

Zavallı Gregor ailesi tarafından kullanılan bir araç olmaya öylesine alışmıştır ki acıma diye bir şey söz konusu olamaz. Grete'nin kendisine

acıyor olabileceğini bile umamaz. Kafka'nın sanatı bir yandan Gregor'un böcek özelliklerini, onun böcek gövdesinin bütün acıklı ayrıntılarını sayıp dökmekte, bir yandan da O'nun sevimli, yumuşak insan yaratılışını canlı ve açık seçik bir biçimde okuyucunun gözü önünde tutmaktadır. (Nobokov 1088:144)

Kafka'nın eserlerine getirilen yorumlardan bazıları da Freud'cu yaklaşımlar taşımaktadır. Bu yorumlara göre, Değişim Kafka'nın babasıyla olan karmaşık ilişkileri ile ve yaşam boyu süren suçluluk duygusuyla temellendirilmektedir. Ayrıca, mitolojik simgecilikte çocukların haşarat ile simgelendiğini öne sürerek işi Kafka'nın böcek simgesini Freud'cu çıkış noktalarına uygun olarak oğul'u temsil etmekte kullandığını söylemektedirler. Bu bakış açısına göre, "böceğe dönüşüm", Kafka'nın babasının varlığı karşısında kapıldığı değersizlik duygusunu tam anlamıyla özetlemektedir. Fakat Kafka'nın kendisi Freud'cu kuramları kıyasıya eleştirmiştir. Psikanalizi; düzeltilmesi imkânsız bir hata olarak nitelendirmiş ve Freud'cu kuramları ayrıntılara, daha da önemlisi meselenin özüne hakkını vermeyen çok yaklaşık, çok kabaca çizilmiş taslaklar olarak nitelendirmiştir. (Nobokov 1088:126)

Kafka: Yargı ve Ceza

Kafka eserlerinde, toplumsal yargı mekanizmalarını da alegorik bir biçimde işler. Edebiyat tarihine baktığımızda, yargıya ve suça ilişkin en temel iki eserin Kafka'nın "Dava"sı ve Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sı olduğunu görürüz. Kafka'nın kahramanları ile Dostoyevski'nin kahramanlar arasındaki temel farklılık ise şudur: Dostoyevski' de Raskolnikov örneğinde olduğu gibi suç cezayı arar. Oysaki Kafka kahramanlarında Josef K örneğinde olduğu gibi ceza suçu aramaktadır.(Kundera 1989:123) Bu durum da, Kafka'nın toplumsal kurumlara ve bürokratik işleyişe ilişkin bakış açısını yansıtır.

Dava adlı eserinde, Kafka, bir sabah uyandığında, ansızın tutuklanan neyle suçlandığını bilmediği için önce bunu şaka sanan fakat sonra durumun ciddiyetini kavrayan Josef K.'nin hikayesini anlatır. K'nin hiçbir savunma gücü yoktur. Nitekim neyle suçlandığını bilmediği için, nasıl bir savunma yapması gerektiğini de bilemez. Tüm eserde, insanı geren, boğucu bir atmosfer hakimdir. Değişim adlı eserde ise bir dönüşüm değil dönüşüme uğramış bir kişi anlatılır. Kafka, bir böceğe dönüşen Gregor'un, böceğe dönüşmeden önceki "tutsak" yaşamına göndermeler yapar. Yaşam yolunun hiçbir dönemecinde yazgı, Gregor'un karşısına bir seçenek çıkarmaz. Gregor ne iyi ile kötü arasında bir seçme durumu karşısında kalır,

ne de yaşamın yüzeysellikleriyle düşüp kalktığını görecektir, buna yazıklanacak ya da bunun cezasını çekecek fırsatı ele geçirir. Böceğe dönüştüğünde ise ortada bir dava ve yargı olmaksızın mahkûm edilmiştir, mahkûmiyetinin nedenleri konusunda herhangi bir şey bilmez.

Bürokrasi ve merkezileşmiş iktidar yapısı Kafka için, bireyleri “şey”lere dönüştüren köhne ve anlaşılması güç oluşumlardır. Kafka yapıtlarında söz konusu yargı ve ceza kavramlarının üzerinde durmaya Brentano’nun eserlerini ortaya koymaya başladığı dönemde başlar. Brentano, ruhsal olayları ‘tasarımlar’, ‘yargılar’ ve ‘duygular’ olmak üzere üçe ayırmıştır. Böyle bir bölümlenimde ‘doğru sayılan ahlaksal davranışa’ a kesin karar vermeye yetkili merci olarak yalnızca ‘yargı’ görülür, çünkü Brentano’nun - büyük ölçüde İngiliz faydacılarının etkisi altında- geliştirdiği kuramda tasarım ve duygular ahlaksal davranışa temel yapılmaya elverişli değildir. Yargı’daki bu bağımsızlığın ön koşulu, insanın kendi kendisini çözümlemesidir. “Bizler ise bir köstebek gibi toprağı oya oya ilerler, kadifemsi tüylerimizle üzerimize yıkılan kum tepelerinin altından baştan aşağı siyaha boyanmış olarak çıkarız”. (Wagenbach 1997:62)

Sonuç

Kafka’nın roman, öykü, günlük ve mektuplarında kullandığı metaforları sıradan (düz) bir okuma yerine derinlemesine (alt okuma) yapmamız halinde kavrayabilir ve farkındalık kazanırız. Kafka’nın dünyası ve çizdiği görüntüler ancak çok sağlıklı bilinçlerce kavranabilecek düzeyde sağlıklı ve bilinçlidir.

Kafka Aforizmalar’dan birinde şöyle demektedir. *‘Sanat deyince, hakikatin ışığıyla gözlerimizin kamaşmasını anlıyoruz. “Bir an görünüp sonra kaybolan gülünç bir yüz düşünün : gerçek olan tek şey onu aydınlatan ışıktır, yalnızca ışık,..Sanat bir gece kelebeğı gibi hakikatin çevresinde dönerken, bir yandan da ışığın onu yakmamasına özellikle dikkat eder. Sanat karanlık bir boşluğun bilinmeyen bir köşesinde beliriveren ışık demetini yakalayıp onu kuvvetle vurgulamak yeteneğidir.”*

Bu anlamda, Kafka Dava’yı geleceğin insanları, bilinmeyen yargıçların önünde sırf insan oldukları için yargılanmasınlar diye, Değişim’i bir insanın bir böceğin ezilmişliğine kesinlikle ve asla yakışmadığını kanıtlamak için yazmıştır... İnsan öteki insanlarla ilişkilerinde ufalması böcekleşmesin diye... Şato’yu gelecekteki hemcinsleri sadece kendi kendilerinin efendisi olabilsinler diye insanı böyle kılacak şatolardan kurtarabilecek düzenler kurulabilsin diye kaleme almıştır. Kafka’nın gösterdiği yol budur. O, yazdıklarına hep geçici gözle bakmış, başka bir deyişle, insanlar günün

birinde böyle şeyleri hiç yaşamaz olacaklar, diye umut ederek... Ernst Fisher'in Kafkaizm geçecek ama Kafka kalacak dediği gerçek de işte budur.

Kafka'yı günümüzde de önemli kılan başlıca özelliklerinden biri de yazdığı metinlerde gerçekliği olduğu gibi değil, gerçek dünyada birebir yaşanan olayları metaforik ve soyut bir dille anlatmasıdır. İşte bu üslubu ile Kafka yazın dünyasında başka bir yeredir. Kafka romanlarında imgelerle gerçekliği bağdaştırır. Değişim adlı romanındaki Gregor Samsa imgesi modern kapitalist toplumun işçisini, bu sistem karşısında ezilmiş insanı temsil eder. Bunun yanı sıra sistemin bir parçasıdır, sabah uyandığında kendini bir böceğe dönüşmüş olarak bulur ama neredeyse hiç şaşırılmaz ve o şekilde işe nasıl gideceği ilk aklına gelen düşünce olur. Ailesinin borçları yüzünden sevmediği ve kendini yabancı kılan bir şirkette çalışmakta olan Samsa adeta bir kurbandır.

Kafka, umutsuzluk, korku, yalnızlık, yabancılaşma ve tüm bunlarla ilgili karabasanları ve bunların ortasındaki insanı resmederken kendi de o ortamı yaşamıştır. Onu evresel kılan bir diğer özelliği de budur. Aynı zamanda kendi toplumunun yaşadığı nevrozları ve kabusları da işlemekte, umut var etmemektedir. Bürokrasinin durmadan oyuncak gibi oynadığı bir kuklaya dönüşmüştür. Aslında Josef K. sadece K dir, bu isimler edilgendir, yabancıdır ve umutsuzdur, tüm bunların yarattığı atmosfer içinde yaşayan ve yazan Kafka bundan dolayı farklıdır ve özeldir.

Kaynakça

- Deleuze, Gilles (2008) Kafka Minör Bir Edebiyat İçin. Çev. Özgür Uçkan – Işık Ergüden, İstanbul : YKY yayınları
- Garaudy, Roger (2007) . Kafka. Çev. Mehmet Sert. İstanbul : Yirmidört Yayınevi
- Kafka, Franz (2009) . Değişim. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul : Cem Yayınevi
- Kundera, Milan (1989). Roman Sanatı. Çev. İsmail Yergüz. Ankara :AFA Yayıncılık
- Lukacs, Georg (1985) . Roman Kuramı . Çev. Sedat Ümran. İstanbul : SAY yayınları
- Nobokov, Vladimir (1988). Edebiyat Dersleri. Çev. Fatih Özgüven – Nişhal Akbulut
İstanbul : ADA yayınları
- Notos Öykü Ekim –Kasım 2008, KAFKA Bir efsanenin doğuşu 12. sayı. İstanbul :
Notos Kitap Yayınevi
- Politzer, Heinz (1962). Franz KAFKA, der Künstler (Sanatçı) : S.Fisher Verlag yayını,
<http://franzkafka.ofra.com/frnzfk-b1/Analiz-b1-p18187.htm> (30.12.2010)
- Wagenbach, Klaus (1997). Franz Kafka Yaşamöyküsü.Çev. Kamuran Şipal. İstanbul:
Cem Yayınevi